

“Sodobne” generacije 1935, 1965, 1995

Sodobnost 1935

Dve temeljni dejstvi določata družbeni položaj intelektualca v sodobni družbi: njegovo socialno poreklo in njegova vzgoja. V pozni meščanski družbi našega časa izhajajo intelektualci v pretežni večini iz malomeščanstva. Posebno pri nas, kjer velike buržoazije do najnovejših dni prav za prav sploh nismo poznali, je izviral intelektualci izključno iz malomeščanske sredine. Še več: do nedavne preteklosti je dajalo malone vse intelektualce pri nas slovensko kmečko ljudstvo. Dotok intelektualcev iz velike buržoazije nikoli ni bil velik ne pomemben, kar se povsem sklada z njeno vodilno vlogo v družbi in sistemu, ki se izživlja predvsem na ekonomskem področju. Intelektualci, ki so izšli iz te plasti, so bili le nekaka maloštevilna duhovna elita neproduktivnega razreda, ki se je – gmotno preskrbljena in zategadelj bolj ali manj nezainteresirana na neposrednem družbenem dogajanju – lahko posvetila čistemu, abstraktnemu delu, znanosti, umetnosti. Danes so intelektualci iz velike buržoazije, ki omahuje v dekadenco, še redkejši kakor so bili.

Zanimivo pa je na drugi strani dejstvo, da je dalo prav malomeščanstvo neprimerljivo večje število intelektualnih delavcev in da so bili le-ti vselej v neki zelo tesni relaciji do družbenega gibanja in vseh njegovih dnevnih pojavov; tako je dalo prav malomeščanstvo meščanski družbi pretežno večino njenih ideologov, politikov, vodij in organizatorjev. Dejstvo, da je stal malomeščanski intelektualci zmeraj sredi arene dnevnih socialnih, političnih, gospodarskih in kulturnih bojev, je treba pripisati okoliščini, da je malomeščanstvu kot najnižji plasti meščanskega razreda najmanj zagotovljen njegov socialni obstoj; vse to pa mora roditi stalno zanimanje za neposredna vprašanja družbenega življenja in težnjo po zagotovitvi razmer, ki naj bi dale takisto malomeščanstvu poročstvo za njegovo varnost.

Ivo Brnčić: *Intelektualec in sodobna družba*

Nekje, kjer se ponavadi ne razpravljajo take stvari, se je govorilo te dni o moralni depresiji, ki da se zadnje čase v čedalje večji meri polašča slovenskega ljudstva in ki se posebno izraža v naraščajoči malodušnosti in neaktivnosti in v popolnem nezaupanju. Potemtakem bi se gospodarski in socialni krizi

pridružila zdaj še moralna depresija kot tretja uradno priznana bolezen našega naroda v sedanjih časih. Povoda torej dovolj za resno skrb, za tehtno razmišljanje in nujno ukrepanje, bi sodil človek. Vendar pa ni povsem tako. Kajti na tistem mestu se je govorilo o tej zadevi z dokaj vedrim in lahnim optimizmom, malone s humorjem, češ, le nič skrbi, ljudje, samo pogum in zaupanje, še malo potrpite, zdaj prideta sloga in obnova. Lepe besede, zelo tolažilne. In podoba je, da bi bila na ta način ta "bolezen" ozdravljena ali vsaj odpravljena, položena k aktom in pokopana v enodnevnem predalu političnega žurnala.

Pa ni. Če se v resnici polašča našega ljudstva moralen upad in obup kot neka nevarna bolezen – in ni dvoma, da je tako – bo pameten zdravnik, ki mu je res mar bolnikovega zdravja, ravnal drugače. Predvsem bo seveda skušal najti izvir bolezni, odkriti vzroke in razloge, ki so ustvarili bolniku njegovo stanje, ter jih po možnosti odstranil, preden bo začel zdraviti bolezen samo. Mi pa se danes nekako s plahimi koraki kar izmikamo pravim vzrokom in razlogom ter iščemo nekih stranskih vzrokov s tem, da polagamo mehke hladilne krpe na gnojno rano, namesto da bi jo temeljito izžgali in izčistili.

Fran Albrecht: *O moralni depresiji*

Sodobnost 1965

Ne bi bilo pošteno, če bi poskušal slepiti samega sebe: diferenciacija je v naši kulturi bojno geslo že dolgo. Tudi tam okrog leta 1950 in v naslednjem obdobju smo se ogrevali zanjo, vendar bolj v sebi kot navzven. Za seboj smo imeli težko dediščino vojne in prve povojne graditve: bili smo, ta bolj, drugi manj, obremenjeni z naivnostjo v vseh njenih odtenkih, umetniško, moralno, politično. Te naivnosti smo se iz dneva v dan bolj zavedali, skušali smo se je otresti, z vero in dvomom hkrati. Številnih vezi nismo skušali negirati, hoteli pa smo jih podvreči kritiki. Zanikovanje še ni bilo osnovno gibalno našega dela; negirali smo posameznosti, določene pojave, taka in taka dela, nikoli pa ne celote, zmerom ali skoraj zmerom vsaj ob poskusu stvarne analize, le malokdaj iz tistega vzvišenega principa, iz slonokoščene abstraktnega načela, ki prezira že sleherno omembo konkretnega, kaj šele, da bi bilo pripravljeno na soočenje.

Predvsem pa: nekaj je bilo tedaj vendarle skupno vsemu temu: strastno prizadevanje, da bi dosegli depolitizacijo umetnosti. Takrat je bil ta boj usmerjen zoper sleherno vmešavanje političnega birokratizma v kulturo,

vendar ne zato, ker bi hoteli zamenjati eno podrejenost z drugo, ker bi se hoteli upreti uradni politiki "črednosti", če naj uporabim ta, dandanes dokaj priljubljen izraz, zato da bi se še v isti sapi zaradi večje gotovosti izida boja podredili zakonom in igri nasprotne "črede". Prizadevanja tedanjega "kulturnega boja" so bila jasna: čim večja svoboda posameznika, osebnosti, ki naj se sama opredeljuje za vsebino in obliko svoje dejavnosti, pač v skladu s svojim talentom, značajem in pogledi. Njihova različnost, tudi različnost pogledov, ni preprečevala skupnega nastopa, predvsem pa ne skupnega delovanja.

Ciril Zlobec: *Pred ponovno politizacijo kulture?*

Zadnjih nekaj mesecev smo bili priča, najprej z začudenjem, potem s čedalje večjim razumevanjem, za kaj pravzaprav gre, stalnim napadom na Društvo slovenskih književnikov. Središče napadov, lahko bi dejali njegov glavni stan, se je to pot skrival nekje za hrbtom Tribune, lista slovenskih študentov, s katerimi ni DSK nikdar želelo imeti drugačnih stikov kakor prijateljskih. Pa seveda tisti, ki so društvo napadali in mu zlonamerno podtikali vlogo, ki je ni imelo, ga dolžili vseh mogočih slabosti in napak in mu nazadnje tudi zapeli mrtvaške bilje, niso bili študentje, streljali so tako rekoč izza plota. Ob branju študentske Tribune si nehote, vsaj začasno, dobil vtis, da je problem slovenskih revij, njihovega uredništva in statuta, in s tem v zvezi vloga Društva slovenskih književnikov osrednji problem naših študentov in da razen tega nimajo veliko drugih skrbi in vprašanj. Očitno pa to ni bila, kakor že omenjeno, zadeva samih študentov, temveč se je neka akcija, ki smo ji bili priča že v drugih oblikah in se je selila od postojanke do postojanke, zasedla mimogrede v Tribuni in jo uporabila kot mostišče za svoje težnje. Priča smo bili zelo aktivnemu in včasih tudi uspešnemu prizadevanju, prenesti politično akcijo na tla kulture kot na področje, ki je v nekem pogledu najmanj odporno in hkrati nadvse občutljivo. Verjetno se celo mnogi akterji v tej igri niso zavedali, kdo jih giblje in igro režira, najmanj mnogi mladi navdušenci, ki so bili poslani v boj kot nekakšen "Kannonenfutter". Oprostite, da govorim tako naravnost, ampak po tako mnogih in premnogih frazah o "resničnem procesu demokratizacije našega življenja", o "dialektni diferenciaciji" v naši kulturi, "o poslanstvu" naše kulture (ki pa naj postane, kadar je treba braniti stališče neke skupine, nenadoma spet ena in edina), o "konfrontaciji mnenj", o "načelih samoupravljanja", si človek slednjič zaželi povedati naravnost, kakšne so te stvari. Kdo med nami pa je hotel ali mogel biti kdaj

zoper demokratizacijo naše družbe, kdo je bil za birokratsko unifikacijo kulture, kdo zoper konfrontacijo različnih stališč, zoper odpiranje perečih problemov, zoper družbeno kritiko?

Mira Mihelič: *Realna perspektiva DSK*

Sodobnost 1995

Z moralo in revolucijo torej ni tako preprosto, kakor bi se na prvi pogled zdelo. Ali, rečeno drugače: revolucije ni mogoče braniti z Moralo. Pa tudi zavreči je ni mogoče z Moralo oziroma s tistim, kar se nam zdi moralno, nam, ki smo sedanja generacija – menim pa, da tudi tisti, ki so se jim tedaj citirane in podobne besede zdele samoumevne, neproblematične, danes istih besed ne bi slišali enako kot tedaj.

Vmes je namreč preteklo velika časa, resnica sama se je premaknila; razpor med “revolucionarno moralo” in človekovo vestjo, tedaj še ne viden, je zazijal na široko. Resnica in morala imata lasten čas.

Revolucija je onstran dobrega in zlega zato, ker sama postavlja to, kaj je dobro in kaj je zlo, kar pomeni: sama greši (ubija) in sama si dopušča ... To, da revolucija sama postavlja kriterije svoje morale in svojega delovanja, da je v tem smislu onstran dobrega in zlega, je treba uvideti kot epohalno dejstvo in ne še kar naprej zavračati ali opravičevati revolucije z neko moralo!

Revolucija je otrok sekularizirane religije, tj. marksizma oziroma akcija človeka kot subjekta. V času NOB je tudi slovenski človek “ujel korak” z Evropo in postal – subjekt. Se pravi: vzel je usodo v svoje rake. Na poti do moči/oblasti je teptal, kar mu je bilo na poti. Tudi sočloveka, bližnjika.

Ker je na našem ozemlju potekala “črta razdelilnica” med nacifašizmom in komunizmom, je prav nas razdvojila, saj sta se obe zgodovinski sili “objektivirali”, poosebili v naših ljudeh, ali – gledano s človekove strani – zaradi trčenja ekskluzivizmov na našem ozemlju smo, neodvisno od svoje volje, “subjektivirali” (ponotranjili) ti dve zgodovinski sili in se – spopadli med seboj! Razdelitev med obema, “črta razdelilnica” je šla celo skozi družine ...

Spomenka Hribar: *Morala in revolucija*

Iz bedastega ideološkega strahu zato na primer v slovenske literarne učbenike (in programe) več desetletij ni smela niti najosnovnejša informacija o slovenski politično emigracijski književnosti. Ko sem si leta 1972–73 kot predsednik neke ustrezne področne komisije prizadeval v prenovljene šolske učne načrte za srednje šole vključiti tudi to poglavje, sem povzročil hud politični karambol. Obsodili so me za oholega nemarksista in v partijsko glasilo dali objaviti nekaj polemičnih in denuncianskih pamfletov; njihov sukus: "Tudi interpretacija učne teme: Emigrantsko slovstvo po 1. 1945 in smoter, s katerim dr. Kmecl utemeljuje to temo v učnem načrtu, dokazuje, da se z njegovimi pojmovanji o učnem načrtu za srednjo šolo povsem razhajamo. Ne moremo pristati, da bi sestavni del naše kulture bila tudi emigrantska literatura, katere predstavniki so najbolj zagrizeni klerofašistični nasprotniki in izdajalci našega naroda in je nastala daleč od našega kulturnega prostora. Po takšni logiki bi morali npr. pri pouku sociologije posvetiti pozornost tudi Žebotovim političnim pamfletom in traktatom. Saj še ni tako daleč čas, ko so nosilci tehnokratizma in liberalizma razmišljali o 'narodni spravi' z belogardistično emigracijo ter se posamezniki v naši literarni publicistiki zavzemali za osebno rehabilitacijo nekaterih belogardističnih piscev." K temu je bil dodan poskus denuncianske grožnje: "Če so pogledi na marksistično idejnost enega izmed univerzitetnih učiteljev, ki vzgaja in izobražuje bodoče srednješolske učitelje, takšni, kot jih izpoveduje v svojem članku, potem težko pričakujemo od njegovih študentov, da bodo jutri kot srednješolski učitelji uresničevali vzgojnoizobraževalne smotre pri pouku slovenskega jezika in književnosti v skladu z zahtevami socialistično angažirane samoupravne šole, ki v vsem programu življenja in dela temelji na marksistični znanosti in ideologiji" (Komunist, 18. 2. 1974, str. 18). V slabem spominu imam tisti del strokovne prominenca, ki danes glasno razsoja za nazaj in ki si je takrat s strokovnim ali kvazistrokovnim delovanjem na marksističnem ali kar ideološkem terenu služila sloves lojalnosti ter vsega, kar takšna drža prinese; s prstom ni mignila.

Matjaž Kmecl: *O potrebnem samoprenavljanju slovenske literature*